Το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας - Φάρος Ορθοδοξίας - Ελληνισμού

Μακαρίου Τηλλυρίδη
Επισκόπου Ριρούτας

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Αλεξανδρινή Εκκλησία ήταν και παραμένει μία από τις αρχαιότερες των χριστιανικών Εκκλησιών με ιδρυτή και πρώτο Επίσκοπο τον Άγιο και Απόστολο Ευαγγελιστή Μάρκο. Είναι γνωστή η ιστορία με την ίδρυση της Εκκλησίας του Αγίου Μάρκου ο οποίος δεν αρκέσθηκε μόνο να κηρύξει στα μέρη της Αιγύπτου αλλά επεκτάθηκε ακόμα μέχρι και της Κυρηναϊκής Λιβύης. Γύρω στα 66 μ.Χ. ο ίδιος ο Ευαγγελιστής Μάρκος συνέγραψε το Ευαγγέλιό του το οποίο θεωρείται το αρχαιότερο· έτσι με τον τρόπο αυτό γραμμένο στην Ελληνική γλώσσα μπόρεσε να πετύχει ώστε πολύ σύντομα η Αλεξάνδρεια να γίνει κέντρο σπουδής των Ελληνικών γραμμάτων και του Ελληνικού πολιτισμού. Η Αλεξάνδρεια γνωστό κέντρο ακόμα προ της εισαγωγής του χριστιανισμού έγινε εστία συνύπαρξης και αλληλοπλουτισμού της αρχαίας με την νέα ελληνικής και χριστιανικής σκέψης και σοφίας. Έτσι από τότε η Εκκλησία της Αλεξανδρείας κατέλαβε σημαίνουσα θέση ανάμεσα στις άλλες χριστιανικές Εκκλησίες και στο τέλος θεωρήθηκε να κατέχει τηνπρώτη θέση και να χαίρει πολλών τιμών ο περίλαμπρος και παλαίφατος θρόνος του Αγίου Μάρκου. Η σύζευξη αυτή του Ελληνικού και του Χριστιανικού πνεύματος βοήθησε ώστε η Αλεξάνδρεια να αντικαταστήσει την Αθήνα και να θεωρηθεί η περίοδος αυτή της ακμής της ο χρυσός αιώνας της μεγάλης και αρχαίας Ελλάδας. Έτσι η Εκκλησία της Αλεξανδρείας από τότε μέχρι σήμερα διατηρεί άσβεστη την φλόγα και υπάρχει να είναι Φάρος τηλαυγής για τους όπου της Αφρικανικής Ηπείρου ορθοδόξους Χριστιανούς κάθε φυλής και χρώματος.

Εποχές λαμπρές και δοξασμένες έζησε στο πέρασμα των δύο χιλιάδων χρόνων ύπαρξης το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας. Μέρες που ανέδειξε η Εκκλησία των Αλεξανδρέων μεγάλες πατερικές μορφές όπως τον Ωριγένη, τον Κλήμη, τον Πάνταινο, τον Μέγα Αθανάσιο, το Διονύσιο, το Ηρακλά, το Δίδυμο και άλλους. Σχολές μεγάλης ακτινοβολίας και οικουμενικού πνεύματος εστερεώθησαν με την έμπνευση και την προστασία των εκάστοτε επισκόπων Αλεξανδρείας. Οι Άγιοι αυτοί Πατέρες με περιβεβλημένη τη σκέψη από την αρχαία ελληνική και χριστιανική σοφία προχώρη-

σαν στην ίδρυση κέντρων που αντικατέστησαν τα αρχαία τεμένη των φιλοσόφων και των θεών ώστε να προσφέρουν άπλετο φως στους νέους για να γίνουν οι απαράμιλλοι συνεχιστές και ασύγκριτοι εκτελεστές του βιώματος της ισάξιας πορείας της Αλεξανδρινής σκέψης και ζωής. Περίφημες Σχολές όπως εκείνη της Κατηχητικής Σχολής της Αλεξανδρείας που θεωρείται η δόξα και το μεγαλείο της Εκκλησίας του Αγίου Μάρκου. Δεν θα ήταν υπερβολή αν λεγόταν ακόμα ότι η Σχολή αυτή θεωρήθηκε όχι μόνο το καύχημα της Αλεξανδρινής Εκκλησίας αλλά η σκέψη και το βίωμα ολόκληρου του χριστιανισμού.

Πρέπει να θεωρηθεί ακόμα σημαντική η προσφορά της Σχολής αυτής για την δημιουργία της Αλεξανδρινής θεολογικής σκέψης και πράξης. Οι διδάξαντες στην περίφημη αυτή σχολή επηρεασμένοι από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία μπόρεσαν και έφεραν νέο ρεύμα συγκέρασης αυτού με εκείνο του χριστιανικού. Αυτό απετέλεσε εξ 'αλλου και το αποκορύφωμα της επιτυχίας του έργου της Κατηχητικής Σχολής. Είναι γεγονός ότι το πνεύμα γενικά της Σχολής χαρακτηρίζετο ως εκλεκτόν, υψηλόν, αποκαλυπτικόν Η επίδραση της Αλεξανδρινής Σχολής στον καθ' όλου χριστιανισμό ήταν τεραστίας σημασίας γι' αυτό ανεπιφύλακτα λέγεται ότι καλλιεργήθηκε και δημιουργήθηκε στη συνέχεια ή ιδέα της θεολογίας και της φιλοσοφίας από την γραμμή που χαράχθηκε από τους ειδήμονες καθηγητές της και δασκάλους. Με τον τρόπο αυτό οι διψασμένοι από μόρφωση άνθρωποι εύρισκαν -ανακάλυπταν καλύτερα τις πηγές της πρώτης θεολογικής δημιουργίας μέσα από τα πορίσματα και τους στόχους της Αλεξανδρινής Θεολογικής Ακαδημίας - όπως ελέγετο - και διαφορετικά. Η εκκλησιαστική και θ ρησκευτική παράδοση που έχουμε σήμερα θεωρείται απαύγασμα ακριβώς αυτής της σκέψης που φυτεύτηκε βαθειά και ρίζωσε μέσα στους ίδιους τους χώρους εκείνης της Σχολής. Οι Μεγάλοι και οικουμενικοί Πατέρες και Διδάσκαλοι της οικουμενικής Χριστιανικής Εκκλησίας υπήρξαν θαυμαστές και υποστηρικτές αυτής της νέας και πρωτότυπης θεολογικής δημιουργίας. Σύμφωνα με την έκφραση του Νορβηγού καθηγητή EIMAR MOLLAND "η Αλεξανδρινή Σχολή αντιπροσωπεύει τας ευγενεστέρας φιλοδοξίας της θεολογίας της Ελληνικής Εκκλησίας". Επέκταση αυτής της βαθειάς θεολογικής σκέψης είχε ως αποτέλεσμα αργότερα η Εκκλησία των Αλεξανδρέων να γίνει η κοιτίδα του ανατολικού ορθόδοξου μοναχισμού με πρωτεργάτες τον

Αντώνιο, τον Παχώμιο, το Μακάριο, το Σάββα, τον Ευθύμιο, τον Παύλο και άλλους πολλούς. Αυτοί οι ασκητές απετέλεσαν στη συνέχεια τους μάρτυρες της χριστιανικής θρησκείας ενάντια στις αιρέσεις των πρώτων χριστιανικών χρόνων.

Επίσκοποι μεγάλης χριστιανικής και φιλοσοφικής μόρφωσης ανέδειξαν το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας περίοπτο κέντρο του χριστιανισμού. Φώτα δυνατά και υψηλά δημιούργησαν με την ζωή και τη σκέψη τους το Παλαίφατο Πατριαρχείο πηγή ανέσπερου που εφώτιζε τους εγγύς και τους μακράν. Ισχυρές προσωπικότητες οι Πατριάρχες Αλεξανδρείας ανεδείχθησαν μόνο στην εκκλησιαστική και θεολογική σταδιοδρομία τους με έργα και πράξεις· επεκτάθηκαν και στον τομέα της φιλανθρωπίας. Αναφέρεται χαρακτηριστικά η περίπτωση του Πατριάρχη Αλεξανδρείας Ιωάννη του Ελεήμονα από την Αμαθούντα της Κύπρου ο οποίος μετέβαλε το Πατριαρχείο σε κέντρο φιλανθρωπίας (ζ'αιώνας). Την εποχή αυτή οι Επίσκοποι Αλεξανδρείας χάρις στην αίγλη και το κύρος τους ονομάσθησαν οι Φαραώ της Αιγύπτου... Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες βοήθησαν παντοιοτρόπως την εξύψωση του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας το οποίο μέχρι και της ίδρυσης του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατείχε την πρώτη θέση ανάμεσα στις άλλες τότε Εκκλησίες. Η ζωή του Πατριαρχείου ήταν ειρηνική και ελεύθερη αφού ετύγχανε της προστασίας των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων.

Αυτή η Βυζαντινή προστασία και μέριμνα έσωσε το Πατριαρχείο από πολλά δεινά, κινδύνους και επιδρομές. Η συνδρομή των Βυζαντινών βοήθησε το θρόνο του Αγίου Μάρκου στη διατήρηση της εκπολιτιστικής και μαζί της ιεραποστολικής του δραστηριότητας ανάμεσα στο ποίμνιο και τις διάφορες κοινότητες που ιδρύθησαν στο πέρασμα του χρόνου.

Όμως ήλθαν και στιγμές δύσκολες. Ο έβδομος αιώνας χαρακτηρίζεται ο πιο δεινός και χαλεπός για την πορεία του Πατριαρχείου. Με την Αραβική κατάκτηση το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας περνά την "κοιλάδα του κλαυθμώνος". Ο έβδομος αιώνας κτυπά με κάθε δύναμη την αξιοπρέπεια και την τιμή της Αλεξανδρινής Εκκλησίας. Διωγμοί, έριδες και αντιμαχόμενα πεδία, πενία, στέρηση, ανακοπή κάθε ίχνους ζωής ιδού τα αποτελέσματα. Το Πατριαρχείο τώρα ταλαιπωρείται χωρίς να μπορεί να συνεχίσει την ανοδική πορεία του. Καταστρέφονται τα αναρίθμητα μοναστήρια και οι ναοί. Πολλά κέντρα μεγάλης αρχαιολογικής και θρησκευτικής αξίας μεταβάλλονται σε μουσουλμανικά τεμένη χωρίς επι-

στροφή. Σβήνουν επίσκοποι και επισκοπές που υπερέβαιναν τις εκατοντάδες, Ελληνες πιστοί φονεύονται κατά χιλιάδες, χειρόγραφα και μνημεία ανεκτιμήτου αξίας εξαφανίζονται. Για ογδόντα πέντε ολόκληρα χρόνια η Αλεξανδρινή Εκκλησία έμεινε χωρίς κεφαλή. Αλλά όμως και πάλιν μέσα σ' αυτή την μαύρη περίοδο της ιστορίας της η Εκκλησία των Αλεξανδρέων βρίσκει τη δύναμη και το μεγαλείο της μέσα από την φροντίδα και την αγάπη ταπεινών ποιμένων της. Μέσα στα ερείπια και την καταστροφή δεν έσβησε η φλόγα της πίστης. Οι λίγοι μα εκλεκτοί ηγέτες της στάθηκαν αγέρωχοι και δεν πρόδωσαν τα ιερά των πατέρων τους και των προγόνων τους. Ποταμοί δακρύων χύθηκαν και θυσίες και μαρτύρια μεγάλα ετελέσθησαν στο διάστημα αυτό. Έτσι διατηρήθηκε μια σπίθα αναμμένη για αιώνες. Αυτή η σπίθα έσωσε το Πατριαρχείο από τέλεια αυτοκαταστροφή.

Ακαλούθησαν μέρες δύσκολες και στη συνέχεια. Ανεδείχθησαν όμως μεγάλες μορφές Πατριαρχών φιλομούσων και εκλεκτών όπως του Ιωακείμ του Πάνυ (1486-1565) ο οποίος κατόρθωσε να πείσει τον Σουλτάνο Σελίμ τον Α΄ να βοηθήσει τον Ελληνισμό της Αιγύπτου παραχωρώντας του ειδικά προνόμια επιβίωσης. Άλλες εξέχουσες Πατριαρχικές μορφές εμφανίζονται την εποχή αυτή ο Μελέτιος Πηγάς (1690-1601), ο Κύριλλος Λούκαρης (1601-1620), ο Μητροφάνης Κοιτόπουλος και άλλοι. Αυτοί και άλλοι πολλοί συνέβαλαν στη διατήρηση της ελληνικότητας του Πατριαρχείου και εστερέωσαν την υψηλή θέση του μέσα στην Οικουμενική Ορθοδοξία. Εμπλουτίστηκε η Βιβλιοθήκη του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας με σπάνια χειρόγραφα και εκδόσεις. Μια ένδειξη: Το 1796 στην Πατριαρχική Βιβλιοθήκη υπήρχαν περισσότερα από 2164 χειρόγραφα και σπάνιες εκδόσεις. Η αγωνία και η μέριμνα των Πατριαρχών Αλεξανδρείας εκδηλώνεται μέσα από τα γραπτά τους κείμενα που κοσμούν σήμερα τους πολύτιμους κώδικες της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης.

Στη διάρκεια του 19ου αιώνα αρχίζει το Πατριαρχείο να αναβιώνει. Η μεγάλη μετανάστευση Ελλήνων στην Αίγυπτο βοήθησε στην εξύψωση της θέσης του Πατριαρχείου. Γνώρισε το Πατριαρχείο μέρες μεγάλης πνευματικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής ακμής που συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 60. Διανοίγονται νέοι ορίζοντες προόδου και ευημερίας τους Ελληνισμού της Αιγύπτου. Το Πατριαρχείο ζει μέρες τώρα ελευθερίας και απόκτησης των αρχαίων προνομίων του με την βοήθεια και συμπαράσταση του ηγεμόνα της

Αιγύπτου Μωχάμετ Αλή. Γόνος επιφανούς οικογένειας από την Καβάλα με φιλελληνικά αισθήματα πρόφρονα βοήθησε στη γενική ανασυγκρότηση του Ελληνικού στοιχείου στην Αίγυπτο και μαζί του Πατριαρχείου. Ένας μεγάλος λόγος της ανασυγκρότησης αυτής ήταν η ίδρυση ναών, σχολείων, νοσοκομείων, οργανώσεων φιλανθρωπικών, θρησκευτικών και πολιτιστικών. Έτσι το Πατριαρχείο επανακτά την παλαιάν του αίγλη. Γίνεται ο κεντρικός φορέας όλων των εκδηλώσεων της ζωής των Ελλήνων της Αιγύπτου αλλά και ολοκλήρου της Αφρικανικής Ηπείρου. Με την ίδρυση Επισκοπών στη Μαύρη Ήπειρο ισχυροποιείται και αποκτά παναφρικανικό χαρακτήρα. Εδώ θα πρέπει να τονισθεί ότι η παρουσία των Ελλήνων στην Αίγυπτο βοήθησε στην ανάπτυξη του εμπορίου, των οικονομικών επιχειρήσεων, της βιομηχανίας κτλ σε βαθμό που ο Έλληνας της Αιγύπτου συμμετείχε ενεργά και διεδραμάτιζε ρόλο σημαντικό στη δημόσια ζωή της χώρας του Νείλου. Το Πατριαρχείο με τις Κοινότητες του έγινε παράδειγμα και πρότυπο ανάμεσα στις άλλες μειονότητες που φιλοξενούντο στην Αίγυπτο. Γι' αυτό καθομολογείται πάντοτε η θετική συμβολή του Αλεξανδρινού θρόνου στην ανάπτυξη όλων των πτυχών της ζωής όχι μόνον των Ελλήνων αλλά και των Αιγυπτίων και των Αφρικανών. Έχει το Πατριαρχείο επιτελέσει μαζί με το βρησκευτικό-εκκλησιαστικό χαρακτήρα του μεγάλο εκπολιτιστικό έργο γι' αυτό διατηρήθηκε ανά τους αιώνες προπύργιο του Ελληνισμού και της Ορθοδοξίας.

Σήμερα καλείται να συνεχίσει αυτή την ιστορική του πορεία. Το Πατριαρχείο - έστω με τους λίγους Έλληνες και Άραβες της Αιγύπτου αλλά τους πολλούς Αφρικανούς πρέπει να εξακολουθήσει να αποτελεί σημαντικό παράγοντα προόδου και ανόδου. Αυτή τη στιγμή μέσα από τα ερείπια που βρίσκεται πρέπει να προβάλει ξανά και να γίνει ένας νέος Φάρος εθνικής εξόρμησης με έργα μεγάλης αξίας στον εκπαιδευτικό και πολιτιστικό τομέα. Είναι σε θέση ο νέος Πατριάρχης Αλεξανδρείας να δημιουργήσει μέρες δόξης και ευκλείας. Η ανανέωση αυτή θα βοηθήσει στην εξύψωση του κύρους και της αποστολής του μέσα στον σύγχρονο κόσμο.